

Bernard Łukańko

Polska Akademia Nauk

ORCID: 0000-0002-3637-5395

**TAJEMNICA DUSZPASTERSKA. ANALIZA NA PRZYKŁADZIE
ROZWIĄZAŃ ODNOSZĄCYCH SIĘ DO KOŚCIOŁA
EWANGELICKO-REFORMOWANEGO W RP****Wstęp**

Przedmiotem niniejszego opracowania jest prezentacja i analiza rozwiązań prawa powszechnego odnoszących się do ochrony tajemnicy rozmowy duszpasterskiej¹ w odniesieniu do mającego w Polsce ponad 450 lat historii², opartego na indywidualnej regulacji ustawowej³ kościoła szwajcarskiego nurtu Reformacji⁴ – Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w RP. Rozważania na temat ochrony tajemnicy rozmowy duszpasterskiej poprzedzone zostały analizą regulacji prawnych, w tym poglądów doktryny i orzecznictwa, na temat ochrony tego rodzaju tajemnicy. Rozważenia wymagają aspekty: podmiotowy, odpowiadający na pytanie, kto korzystać może z przepisów chroniących tajemnicę rozmowy duszpasterskiej, i przedmiotowy, określający zakres chronionych faktów.

¹ A także w ograniczonym zakresie do całokształtu instytucji tajemnicy duszpasterskiej będącej pojęciem znacznie szerszym od pojęcia tajemnicy rozmowy duszpasterskiej.

² Por. na temat historii Reformacji, w tym kościołów helweckiego nurtu reformacji: W. Krasieński, *Zarys dziejów powstania i upadku reformacji w Polsce*, t. I–II (cz. I i II), Warszawa 1903; E. Alabrudzińska, *Protestantyzm w Polsce w latach 1918–1939*, Toruń 2009, s. 85 i n.; W. Gastpar, *Protestantyzm w Polsce w dobie Dwóch Wojen Światowych*, cz. 1: 1914–1939, Warszawa 1978, s. 90 i n.; G. Schramm, *Szlachta polska wobec Reformacji 1548–1607*, Warszawa 2015, s. 373 i n.; J. Tazbir, *Reformacja w Polsce*, Warszawa 1993, s. 8 i n.; idem, *Świt i zmierzch polskiej reformacji*, Warszawa 1956; K. Krasowski, *Związki wyznaniowe w II Rzeczypospolitej. Studium historycznoprawne*, Warszawa–Poznań 1988.

³ Ustawa z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 2015, poz. 483).

⁴ Por. na temat najważniejszych reformatorów tego nurtu: G.R. Potter, *Zwingli*, Warszawa 1994; B. Cottret, *Kalwin*, Warszawa 2000.

Przepisy prawne

Obowiązujące przepisy k.p.k.⁵ (art. 178 pkt 2), k.p.c.⁶ (art. 261 § 2), k.p.a.⁷ (art. 82 pkt 3), ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa⁸ (art. 195 pkt 3), jak również art. 43 ustawy o Najwyższej Izbie Kontroli⁹ zawierają rozwiązania w zakresie zakazu dowodowego czy też prawa odmowy zeznań dotyczących faktów powierzonych duchownemu na spowiedzi. O ile k.p.k. (i w zbliżony sposób k.p.a., Ordynacja podatkowa i ustawa o NIK) przewiduje, że „nie wolno przesłuchiwać jako świadków duchownego co do faktów, o których dowiedział się na spowiedzi”, i ustanawia, co podkreślił w swoim orzecznictwie Trybunał Konstytucyjny, zakaz bezwzględny¹⁰, o tyle k.p.c. wskazuje, że „duchowny może odmówić zeznań co do faktów¹¹ powierzonych mu na spowiedzi”. Trzeba jednak wskazać, że w doktrynie¹² to ostatnie rozwiązanie uznaje się za instytucję prawa odmowy odpowiedzi na pytanie odnoszące się do treści tajemnicy spowiedzi¹³.

Instytucja spowiedzi i jej definicja

W piśmiennictwie prawniczym dominuje pogląd, iż przedstawione wyżej rozwiązania prawa polskiego odnoszą się do duchownych kościołów i związków wyznaniowych praktykujących spowiedź indywidualną¹⁴, w tym przede wszyst-

⁵ Dz.U. 2020, poz. 30.

⁶ Dz.U. 2019, poz. 1460 ze zm.

⁷ Dz.U. 2018, poz. 2096 ze zm.

⁸ Dz.U. 2019, poz. 900 ze zm.

⁹ Dz.U. 2019, poz. 489 ze zm.

¹⁰ Wyrok TK z dnia 22 listopada 2004 r., sygn. SK 64/03, OTK-A 2004, nr 10, poz. 107.

¹¹ Na temat określenia, czy ochronie powinny podlegać tylko fakty, czy także inne informacje: B. Rakoczy, *Tajemnica spowiedzi w polskim postępowaniu cywilnym, karnym i administracyjnym*, „Przegląd Sądowy” 2003, nr 11–12, s. 131.

¹² A. Cudak [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. I: Komentarz. Art. 1–366, red. K. Piasecki, Warszawa 2016, art. 261, uwaga 20; K. Knoppek, *Prawo odmowy zeznań i odpowiedzi w procesie cywilnym*, Warszawa 1984, s. 53; Z. Resich [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. I, Warszawa 1975, art. 261, s. 446. S. Włodyka w 1966 r. w artykule *Zagadnienia dowodowe w nowym kodeksie postępowania cywilnego* („Nowe Prawo” nr 1, s. 11) wskazał, że przyjęte rozwiązanie należy uznać za „w prawidłowy sposób uwzględniające aktualny stosunek państwa do religii”. M. Strzała (*Prawo odmowy zeznań przez duchownego w polskiej i niemieckiej procedurze cywilnej – analiza prawnoporównawcza*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2018, nr 21, s. 159) wskazuje na celowość nowelizacji art. 261 § 2 k.p.c. ze względu na potrzebę ochrony wolności religijnej.

¹³ W piśmiennictwie wyrażany jest też pogląd, że uprawnienie duchownego do odmowy zeznań co do faktów powierzonych mu na spowiedzi ma charakter uprawnienia *sui generis*. Por. M. Strzała, *Prawo odmowy...*, s. 162.

¹⁴ Por. Z. Kwiatkowski, *Zakazy dowodowe w procesie karnym*, Warszawa 2005, s. 173; M. Tomkiewicz, „*Tajemnica spowiedzi*” i „*tajemnica duszpasterska*” w procesie karnym, „Prokuratura i Prawo” 2012, nr 2, s. 51.

kim Kościoła katolickiego¹⁵, i nawiązują do rozwiązań prawa kanonicznego¹⁶. Kwestie skutków w prawie polskim tajemnicy spowiedzi na przykładzie rozwiązań odnoszących się do Kościoła katolickiego doczekały się bogatego piśmienictwa, także w formie monografii¹⁷. Warto w tym miejscu jedynie przypomnieć, że instytucja tajemnicy spowiedzi w sposób jednoznaczny uregulowana jest w kanonie 983 § 1 Kodeksu prawa kanonicznego, który stanowi, że „tajemnica sakramentalna jest nienaruszalna; dlatego nie wolno spowiednikowi słowami lub w jakikolwiek inny sposób i dla jakiegokolwiek przyczyny w czymkolwiek zdradzić penitenta”, natomiast kanon 1388 § 1 Kodeksu prawa kanonicznego statuuje niezwykle surową sankcję dla spowiednika za ujawnienie tej tajemnicy – ekskomunikę wiążącą z mocy samego prawa, zastrzeżoną dla Stolicy Apostolskiej¹⁸.

Powszechnie przyjmuje się, że pod pojęciem spowiedzi indywidualnej rozumieć należy wyznanie grzechów duchownemu w celu uzyskania absencji¹⁹, choć kwestia ewentualnego przerwania spowiedzi przez spowiednika lub penitenta nie ma wpływu na możliwość stosowania wyżej wymienionych przepisów²⁰. Tajemnica spowiedzi obejmuje „wszelkie informacje ujawnione i uzyskane podczas spowiedzi, niezależnie, czy podał je duchowny, czy penitent”²¹. Przyjmuje się także, iż w ramach takiej spowiedzi wierny przedstawia swoje grzechy i dlatego informacje te wymagają ochrony. Doktryna prawnicza акцен-

¹⁵ Por. B. Rakoczy, *Tajemnica spowiedzi...*, s. 127.

¹⁶ Por. np. M. Terlikowska, *Kodeks postępowania administracyjnego. Dowody. Komentarz*, Legalis, art. 82 k.p.a., pkt 3; M. Wielec, *Zakaz dowodowy tajemnicy spowiedzi na tle wybranych tajemnic w polskim porządku prawnym*, „Monitor Prawniczy” 2015, nr 23, s. 1282 i n. Trzeba jednak pamiętać, że zakres ochrony tajemnicy spowiedzi w prawie kanonicznym jest szerszy.

¹⁷ M. Wielec, *Zakaz dowodowy tajemnicy spowiedzi w postępowaniu karnym*, Warszawa 2012.

¹⁸ *Ibidem*, s. 86; Z. Janczewski, *Tajemnica i sekret spowiedzi w prawie kanonicznym jako środek służący ochronie dobrego imienia penitenta* [w:] *Prawo do prywatności w Kościołach i innych związkach wyznaniowych*, red. T. Zieliński, M. Hucal, Warszawa 2019, s. 178; A. Derdziuk, *Tajemnica spowiedzi świętej*, „Teologia i Moralność” 2016, nr 11, s. 186.

¹⁹ Zakres tajemnicy spowiedzi obejmuje: wyznane grzechy, fakt udzielenia rozgrzeszenia lub jego odmowę, nałożoną pokutę oraz ubocznie te wszystkie okoliczności, które są znane spowiednikowi jedynie ze spowiedzi lub dzięki niej. K. Knoppek, *Prawo odmowy...*, s. 54. W doktrynie prawa kanonicznego rozróżnia się przedmiot istotny (bezpośredni i pośredni) i przedmiot akcydentalny spowiedzi. Przedmiot bezpośredni istotny spowiedzi to przede wszystkim grzechy penitenta, przedmiot pośredni to wyjaśnienie grzechów podane przez penitenta, przedmiot akcydentalny to „fizyczne lub psychiczne braki penitenta poznane tylko ze spowiedzi”. Por. P. Kutynia, *Tajemnica i sekret spowiedzi. Perspektywa ekumeniczno-kanoniczna*, „Studia Oecumenica” 2015, nr 15, s. 380 i n.

²⁰ R. Kędziora, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, Lex/el., art. 82, Nb. 5.

²¹ M. Abramek, *Duchowny w procesie karnym*, „Monitor Prawniczy” 2019, nr 5, s. 271 i n. W wyroku z dnia 24 października 1932 r., sygn. II K 1048/32, OSN(K) 1932, nr 12, poz. 231, odnoszącym się do art. 101 k.p.k. z 1928 r., SN przyjął, że brak jest „zakazu ujawnienia przez duchownego samego faktu odbycia spowiedzi”.

tuje, że obowiązujące rozwiązania prawa powszechnego mogą być obecnie rozumiane jako wyraz zagwarantowanej konstytucyjnie wolności sumienia i wyznania (art. 53 Konstytucji RP)²².

Pojęcie duchownego

Treść przywołanych powyżej przepisów prawa powszechnego jednoznacznie wskazuje, że zakaz dowodowy lub prawo odmowy odpowiedzi odnosi się do duchownego danego wyznania. Przepisy te nie definiują jednak pojęcia duchownego. W doktrynie proponuje się w tym zakresie dwa rozwiązania²³. Zgodnie z pierwszym z poglądów, który nie zyskał, jak się wydaje, szerokiej aprobaty, decydować będzie uznanie za duchownego przez sąd nie tylko w oparciu o przepisy prawa wewnętrznego danego związku wyznaniowego, ale również w oparciu o okoliczności konkretnego przypadku i ustalenie, „czy osoba ta wyróżnia się spośród wyznawców danej religii tym, że została powołana do stałego organizowania i sprawowania kultu”²⁴. Zgodnie z drugim z poglądów, aprobowanym w orzecznictwie Naczelnego Sądu Administracyjnego²⁵, decydować będą przepisy wewnętrzne danego kościoła. Należy opowiedzieć się za drugim ze stanowisk, gdyż art. 12 ust. 1 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania²⁶ wyraźnie podkreśla autonomię kościołów i związków wyznaniowych w zakresie ustanawiania własnych duchownych.

Tajemnica rozmowy duszpasterskiej – definicja

Wskazać należy, że problem tajemnicy rozmowy duszpasterskiej nie dotyczy jedynie kościołów praktykujących spowiedź powszechną, lecz nie jest także obcy kościołom praktykującym spowiedź indywidualną, jak Kościołowi katolickiemu, którego doktryna również poszukuje rozwiązań gwarantujących tajemnicę treści rozmowy duszpasterskiej²⁷. W chrześcijańskich kościołach

²² D. Gruszecka, art. 178 k.p.k., uwaga 5 [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Legalis.

²³ M. Jurzyk, *Ochrona spowiedzi w postępowaniu dowodowym a prawa penitenta i duchownego*, „Radca Prawny” 2004, nr 2, s. 72; A. Łazarska, K. Górski, art. 261, uwaga 10 [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. T. Szanciło, Warszawa 2019, Legalis; A. Cudak, art. 261, uwaga 20 [w:] *Komentarz do KPC*, red. A. Marciniak, Legalis.

²⁴ Uchwała SN (7) z dnia 6 maja 1992 r., sygn. I KZP 1/92, OSNKW 1992, nr 7–8, poz. 46.

²⁵ Wyrok NSA z dnia 19 września 2000 r., sygn. III S 1411/00.

²⁶ Dz.U. 2017, poz. 1153.

²⁷ Por. B. Pieron, *Tajemnica zawodowa (duszpasterska) duchownego*, „Annales Canonici” 2016, nr 7, s. 131 i n.

praktykujących spowiedź powszechną, takich jak kościoły ewangelickie, zagadnienie to wydaje się mieć większe znaczenie. Jak trafnie wskazuje się w piśmiennictwie, w trakcie spowiedzi powszechnej brak jest „powierzenia”, czyli „poufnego ujawnienia” określonych faktów²⁸. Rozmowa duszpasterska wiernego z duchownym w tych kościołach może natomiast nie tylko odnosić się do głębokich religijnych przeżyć wewnętrznych, ale nie można też wykluczyć, że dotyczy ona grzechów wiernego²⁹. Dlatego kościoły ewangelickie praktykujące rozmowę duszpasterską chronią w swoich przepisach wewnętrznych treść takich rozmów³⁰, przewidując dla duchownego ujawniającego ich treść sankcje najsurowsze, z pozbawieniem prawa sprawowania urzędu włącznie³¹. W Kościele katolickim informacje uzyskane np. w ramach kierownictwa duchowego nie podlegają takiemu samemu poziomowi ochrony jak uzyskane w ramach spowiedzi, choć też są chronione, gdyż zastosowanie znajdzie tu kanon 220 Kodeksu prawa kanonicznego dotyczący ochrony dobrego imienia³². Warunkiem zastosowania sankcji dyscyplinarnych w kościele ewangelickim jest naruszenie tajemnicy rozmowy duszpasterskiej. Aby określić przedmiot rozmowy duszpasterskiej, niezbędne jest zapoznanie się z zasadami teologicznymi i prawem wewnętrznym danego kościoła lub związku wyznaniowego³³. Dodać trzeba, że nie zawsze prawo wewnętrzne zawierać musi tak jednoznaczne unormowanie co do zakresu chronionych treści, jak np. § 30 ust. 2 ustawy kościelnej o służbie pastorskiej Kościoła Ewangelickiego w Niemczech z dnia 10 listopada 2010 r.³⁴, który w odniesieniu do tajemnicy duszpasterskiej wskazuje, że pastorki i pastory powinni zachować w tajemnicy wszystko, co zostało im powierzone lub z czym zapoznali się w trakcie wykonywania posługi duszpasterskiej.

²⁸ M. Strzała, *Prawo odmowy...*, s. 168.

²⁹ M. Hucał wskazuje, że w Kościele Ewangelicko-Augsburskim „rozmowa duszpasterska może częściej zawierać treści związane z przekonaniami religijnymi niż np. samo wyliczenie grzechów w ramach spowiedzi” i dlatego podlega ochronie art. 53 ust. 7 Konstytucji RP. M. Hucał, *Tajemnica rozmowy duszpasterskiej na przykładzie Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego – stan obecny i wnioski de lege ferenda* [w:] *Prawo do prywatności w Kościołach i innych związkach wyznaniowych. Od tajemnicy duszpasterskiej do ochrony danych osobowych*, red. T.J. Zieliński, M. Hucał, Warszawa 2019, s. 245.

³⁰ Por. § 5 ust. 6 Regulaminu Ochrony Danych Osobowych Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 12 maja 2018 r.

³¹ Por. w odniesieniu do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP: M. Hucał, *Tajemnica rozmowy...*, s. 249 i n.

³² Por. szerzej: A. Domaszk, *Kierownictwo duchowe alumnów seminariów duchownych i zakonników w prawie kanonicznym (II): zachowanie tajemnicy*, „Seminare” 2016, nr 3, s. 41.

³³ Por. też: M. Hucał, *Tajemnica rozmowy...*, s. 244–245.

³⁴ Niem. Kirchengesetz zur Regelung der Dienstverhältnisse der Pfarrerrinnen und Pfarrer in der Evangelischen Kirche in Deutschland (Pfarrdienstgesetz der EKD – PfdG.EKD), ABl. EKD s. 307 ze zm.

Rozwiązania prawa wewnętrznego Kościoła Ewangelicko-Reformowanego

Zgodnie z art. 2 ust. 1 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w RP „Kościół rządzi się w swoich sprawach wewnętrznych przepisami Prawa Wewnętrznego, swobodnie realizując swoje funkcje i cele”. Istotną rolę w kościołach ewangelickich³⁵, w tym w kościołach nurtu reformowanego, odgrywają tzw. księgi wyznaniowe sporządzone w czasach Reformacji przez jej elity teologiczne, zawierające wykład zasad wiary danego kościoła³⁶. Preambuła³⁷ do Prawa Wewnętrznego Kościoła Ewangelicko-Reformowanego z dnia 6 września 2014 r.³⁸ – ten tytuł nosi akt mający najwyższą moc normatywną (art. 75) – wskazuje, że do ksiąg tych należą II Konfesja Helwecka z 1566 r.³⁹ i będąca jej zmienioną, polską wersją – Konfesja Sandomierska z 1570 r.⁴⁰

W pkt 14 Konfesji Sandomierskiej noszącej tytuł „O pokucie i nawróceniu się człowieka do Boga” wskazano, że w ocenie Reformatorów wystarczająca jest szczerza spowiedź (czyli wyznanie grzechów) człowieka bezpośrednio przed Bogiem⁴¹ lub sytuacja, w której człowiek „razem z innymi w kościele wyznaje swoje grzechy, nawet jeśli ich przed innymi nie wyjawia”. W tym samym punkcie Konfesji wskazano jednak również, że „istnieje także trzeci sposób spowiedzi, który potrzebny jest tylko tym, którzy sami sobie nie mogą poradzić z grzechem. Tam potrzebna jest osobna rozmowa i spowiedź przed duszpasterzem, żeby przed nim się otworzyć i usłyszeć słowo pociechy i uzdrowienia na bazie Słowa Bożego. W związku z tym nie odrzucamy tego zwyczaju”.

³⁵ Por. na ten temat: M. Hintz, M. Hucal, *Wielowymiarowość ewangelickiego prawa kościelnego. Analiza porównawcza i teologiczno-prawna*, Warszawa 2018, s. 93 i n.

³⁶ Por. B.J. Berkmann, *Internes Recht der Religionen. Einführung in eine vergleichende Disziplin*, Stuttgart 2018, s. 47; H. de Vall, *Grundfragen des evangelischen Kirchenrechts* [w:] *Handbuch des evangelischen Kirchenrechts*, red. H.U. Anke, H. de Vall, H.M. Heinig, Tübingen 2016, s. 82 i n. Por. też: M. Hintz, M. Hucal, *Wielowymiarowość...*, s. 25. W doktrynie przyznaje się wprawdzie, że księgi te nie mają charakteru norm prawnych, ale mają bezpośredni wpływ na wykładnię prawa wewnętrznego. Por. szerzej: H. de Vall, *Grundfragen...*, s. 92–92.

³⁷ Określona przez prawodawcę kościelnego mianem „Wstępu”.

³⁸ *Ewangelickie Prawo Kościelne 1918–2018. Zbiór tekstów prawnych Kościołów ewangelickich w Polsce*, red. M. Hintz, M. Hucal, Warszawa 2018, s. 244 i n.

³⁹ H. Bullinger, *Das Zweite Helvetische Bekenntnis*, Zürich 1998. Obok Katechizmu Heideberskiego (por. O. Herlyn, *Was nützt es dir? Kleine Einführung in den Heidelberger Katechismus*, Neukirchen-Vluzn 2013, s. 11) wyraźne uznanie II Konfesji Helweckiej, a nie tylko Konfesji Sandomierskiej, za księgę wyznaniową Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w RP jest gwarantem jego ścisłych związków z tradycyjnymi kościołami helweckiego nurtu Reformacji. Jest to wspólnota teologiczna silniejsza niż sama przynależność do Światowej Wspólnoty Kościołów Reformowanych – art. 8 Prawa Wewnętrznego.

⁴⁰ Tekst opublikowany w: *Prospectus Fidei*, oprac. S. Koroza, Łódź 2011, s. 126 i n.

⁴¹ Niemiecki tekst II Konfesji Helweckiej stanowi: „Wir glauben aber, dass dieses offene Bekenntnis genüge, das vor Gott allein abgelegt wird sei es im Stillen zwischen Gott und dem Sünder, sei es öffentlich in der Kirche, wo das allgemeine Sündenbekenntnis gesprochen wird”.

Aktualnie obowiązująca Pragmatyka Służbowa dla Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 11 maja 2019 r.⁴², będąca aktem kościelnego prawa wewnętrznego, regulująca zgodnie z brzmieniem jej preambuły „prawa i obowiązki członków kościoła”, w tym duchownych, nakłada w § 7 pkt 4 na każdego członka Kościoła „obowiązek przestrzegania tajemnicy spowiedzi/duszpasterskiej, jeśli posiadał do niej dostęp, bez możliwości zwolnienia z niej”. Akt ten zrównuje zatem, w ślad za brzmieniem Konfesji Sandomierskiej, tajemnicę rozmowy duszpasterskiej z tajemnicą spowiedzi. Wyraźnie podkreślono tę okoliczność w § 19 Pragmatyki Służbowej, wskazując, że „członkowie Kościoła, w tym duchowny, są zobowiązani do zachowania tajemnicy spowiedzi w rozumieniu publicznoprawnym (indywidualnej rozmowy duszpasterskiej), obejmującej wszelkie informacje objęte rozmową duszpasterską. Zakazuje się spisywania lub nagrywania rozmowy duszpasterskiej. Naruszenie tajemnicy przez duchownego powinno skutkować pozbawieniem go prawa sprawowania urzędu duchownego”⁴³.

Zakaz ujawniania danych objętych tajemnicą duszpasterską zawarty został także⁴⁴ w § 5 ust. 6 Regulaminu Ochrony Danych Osobowych Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 12 maja 2018 r.⁴⁵

Rozwiązania historyczne prawa polskiego – Kodeks postępowania cywilnego z 1930 r.

Warto zauważyć, że w przeszłości istniało w prawie polskim wyraźne rozwiązanie odwołujące się do tajemnicy rozmowy duszpasterskiej i zapewniające jej ochronę.

Artykuł 284 pkt 2 k.p.c. z 1930 r.⁴⁶ stanowił, że świadkami nie mogą być „duchowni co do faktów, powierzonych im na spowiedzi lub pod tajemnicą duchowną”. Regulacja ta oparta została na kanonie 889 ówczesnego Corpus Iuris Canonici⁴⁷.

⁴² <http://reformowani.pl/images/doc-2019/pragmatyka-13-5-2019.pdf>.

⁴³ Wydaje się, że regulacja ta jednoznacznie wyjaśnia, że pomimo zróżnicowania terminologicznego, tj. wykorzystania pojęć „tajemnica duszpasterska” i „tajemnica rozmowy duszpasterskiej”, omawiany rodzaj tajemnicy odnosi się do informacji uzyskanych przez duchownego w rozmowie z wiernym, a nie danych powziętych np. z dokumentów.

⁴⁴ Zob. także § 17 lit. b i § 27 lit. a Regulaminu.

⁴⁵ <http://reformowani.pl/images/kosciol/Regulamin-Ochrony-Danych-Osobowych-KER.pdf>. Por. na temat ochrony danych osobowych w kościołach i związkach wyznaniowych: B. Łukańko, *Kościelne modele ochrony danych osobowych*, Warszawa 2019.

⁴⁶ Dz.U. 1930, nr 83, poz. 651.

⁴⁷ Ś. Kruszelnicki, *Kodeks postępowania cywilnego*, cz. 1: Art. 1–507 z komentarzem, Warszawa–Poznań–Kraków 1938, art. 284, uwaga 3. Jej wprowadzenie uzasadniono względami „natu-ry religijnej i moralnej”. Por. J.J. Litauer, *Komentarz do procedury cywilnej. Postępowanie sporne. Postępowanie zabezpieczające. Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania cywilnego*, Warszawa 1933, art. 284, uwaga 2. L. Peiper (*Komentarz do Kodeksu postępowania cywilnego*, t. I:

W piśmiennictwie prawniczym odnoszącym się do tego przepisu dotyczącego bezwzględnego zakazu bycia przez duchownych świadkiem w opisanym zakresie pomimo odmiennych od obecnych unormowań konstytucyjnych w zakresie prawa wyznaniowego wskazywano, że „zakaz ten dotyczy przede wszystkim duchownych wyznań katolickich, ale również należy stosować go do duchownych innych w Polsce uznanych prawnie wyznań, których obowiązuje tajemnica duchowna”⁴⁸. Inni autorzy podkreślali, że przepis art. 284 k.p.c. stosuje się do duchownych wszystkich wyznań prawnie uznanych, które uznają tajemnicę spowiedzi lub przynajmniej tajemnicę duchowną, choćby instytucji spowiedzi nie znały⁴⁹.

W piśmiennictwie wskazywano, że przepis art. 284 k.p.c. „oparty jest wprawdzie na kanonie 889 ówczesnego Kodeksu Prawa Kanonicznego, ale dotyczy wszystkich wyznań, o ile uznają spowiedź, względnie o ile duchownych tych wyznań obowiązuje w myśl ich religii tajemnica duchowna”⁵⁰.

Uwagi prawnoporównawcze

Uzupełniając warto wskazać, iż szersze ujęcie normatywne tajemnicy spowiedzi i tajemnicy duszpasterskiej znane jest zagranicznym systemom prawnym⁵¹. Przykładem jest tu § 53 ust. 1 pkt 1 niemieckiej Ordynacji karnoprocesowej⁵², który stanowi, że „do odmowy zeznań uprawnieni są duchowni co do tego, co im powierzono lub czego dowiedzieli się w charakterze duszpasterza”⁵³, czy też § 155 ust. 1 austriackiej Ordynacji karnoprocesowej, który przewiduje, że „jako świadków nie można pod rygorem nieważności przesłuchać: 1. duchownych odnośnie do tego, co powierzone im zostało na spowiedzi bądź też w ramach zawodowej tajemnicy duchownych”⁵⁴. Rozwiązanie przyjęte w prawie niemieckim koresponduje⁵⁵ z kościelnymi przepisami prawa wewnętrznego, czego przykładem jest wyżej wymie-

Art. 1–392, Kraków 1934, art. 284, uwaga 3) wskazuje, że art. 284 k.p.c. odnosi się do duchownych „wszystkich wyznań prawnie uznanych, które uznają tajemnicę spowiedzi lub przynajmniej tajemnicę duchowną, choćby instytucji spowiedzi nie znały”.

⁴⁸ W. Pasecki, J. Korzonek, *KPC z komentarzem*, Warszawa 1931, art. 291, uwaga 2; Ś. Kruszelnicki, *Kodeks postępowania...*, art. 284, uwaga 3.

⁴⁹ L. Peiper, *Komentarz do kpc*, t. I, Kraków 1934, art. 284, pkt 2.

⁵⁰ Ś. Kruszelnicki, *Kodeks postępowania...*, art. 284, uwaga 3.

⁵¹ Por. na temat ochrony tajemnicy duszpasterskiej ewangelickich kościołów reformowanych w prawie szwajcarskim: S. Sutter, *Das Berufs- und Beichtgeheimnis kirchlicher Seelsorger. Art. 321 StGB und CIC*, Zürich, s. 43 i n.

⁵² Niem. Strafprozessordnung (StPO). Analizę przepisów niemieckiej Ordynacji cywilnoprosesowej (Zivilprozessordnung – ZPO) przeprowadził: M. Strzała, *Prawo odmowy...*, s. 162 i n.

⁵³ Tłum. za: Z. Kwiatkowski, *Zakazy dowodowe...*, s. 176.

⁵⁴ Por. także częściowo odmienne tłumaczenie § 155 ust. 1 austriackiej Ordynacji karnoprocesowej. Z. Kwiatkowski, *Zakazy dowodowe...*, s. 176.

⁵⁵ I ogranicza uprawnienie do rezygnacji z prawa odmowy zeznań, które przysługuje duchownym. Por. szerzej: S. Seeger, *Das Zeugnisverweigerungsrecht von Geistlichen*, Norderstedt 2014, s. 45 i n.

niony § 30 ust. 2 ustawy kościelnej o służbie pastorskiej Kościoła Ewangelickiego w Niemczech⁵⁶. Także w orzecznictwie Trybunału Federalnego⁵⁷ § 53 ust. 1 pkt 1 StPO wykładany jest szeroko⁵⁸ i obejmuje również związki wyznaniowe, które nie mają statusu korporacji prawa publicznego⁵⁹.

Poglądy na temat objęcia ochroną tajemnicy duszpasterskiej w prawie polskim

Należy zauważyć, że ocena tajemnicy rozmowy duszpasterskiej na gruncie przepisów prawa polskiego nie jest jednoznaczna. Część autorów wskazuje, że w obecnym stanie prawnym treść rozmów duszpasterskich nie może być utożsamiana z tajemnicą spowiedzi w rozumieniu wymienionych wcześniej przepisów. Pewna grupa autorów przyjmuje ten pogląd automatycznie, bez bliższego uzasadnienia⁶⁰, inni wskazują, że „*de lege ferenda* można kwestionować trafność (...) ustawowego ograniczenia zakazu dowodowego do faktów powierzonych na spowiedzi z wykluczeniem innych faktów, o których duchowny dowiedział się w związku z wykonywaniem swej pracy duszpasterskiej”, podkreślając jednak jednocześnie, że „z punktu widzenia dogmatycznego należy przyjąć brak podstaw” do stosowania przepisu o ochronie spowiedzi w drodze analogii „do wypadków, kiedy świadek dowiedział się o danej okoliczności przy wykonywaniu swoich funkcji religijnych innych aniżeli spowiedź, a to ze względu na wyjątkowy charakter tego przepisu”⁶¹.

⁵⁶ Niem. Evangelische Kirche in Deutschland (EKD).

⁵⁷ Niem. Bundesgerichtshof.

⁵⁸ Warto zauważyć, że ochrona tajemnicy obejmuje w prawie niemieckim także osoby w trakcie procesu kształcenia do wykonywania danego zawodu. Por. § 53a ust. 1 zd. 1 StPO; C. Roxin, *Strafverfahrensrecht*, München 1995, s. 190.

⁵⁹ Por. np. wyrok Trybunału Federalnego (BGH) z dnia 15 kwietnia 2010 r., sygn. 4 StR 650/09. Przyznanie tego statusu łączy się dla danego związku zawodowego z licznymi przywilejami. Por. na ten temat: P. Unruh, *Religionsverfassungsrecht*, Baden-Baden 2012, s. 188 i n.; A.F. von Campenhausen, H. de Wall, *Staatskirchenrecht*, München 2006, s. 267 i n.; B. Jeand'Heur, *Grundzüge des Staatskirchenrechts*, Stuttgart 2000, s. 182 i n.

⁶⁰ M. Rusinek, *Tajemnica zawodowa i jej ochrona w polskim procesie karnym*, Warszawa 2007, s. 77. Por. też: D. Bojarski, *Tajemnica spowiedzi w postępowaniu karnym* [w:] *Katalog dowodów w postępowaniu karnym*, red. P. Czarnecki, M. Czerwińska, Warszawa 2014, s. 141, który jedynie wskazuje na istnienie zróżnicowanych rozwiązań w różnych państwach członkowskich Unii Europejskiej; K.T. Boratyńska [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. K.T. Boratyńska, art. 178, uwaga 3 – w odniesieniu do wiadomości uzyskanych w ramach kierownictwa duchownego, jeśli nie jest ono połączone ze spowiedzią; T. Grzegorzczak, *Komentarz do art. 178, 178 (a) kpk*, uwaga 3, Lex/el.

⁶¹ M. Cieślak, *Zagadnienia dowodowe w procesie karnym*, t. I, Warszawa 1955, s. 272. Trzeba wyraźnie podkreślić, że autor nie porównuje tajemnicy spowiedzi z tajemnicą rozmowy duszpasterskiej, a odnosi się do wszelkich źródeł wiedzy duchownego związanych z jego pracą duszpasterską. Tak też: B. Kunicka-Michalska, *Ochrona tajemnicy zawodowej w polskim prawie karnym*, Warszawa 1972, s. 158.

Inni autorzy wskazują, że „jeżeli prawa wewnętrzne kościołów nadają spowiedzi znaczenie jednoznaczne, to hipotetyczne rozważania, czy terminu spowiedź nie można odnosić do rozmów duszpasterskich (...) wydają się być bezprzedmiotowe”⁶². Część autorów nie dostrzega potrzeby zrównania w badanym zakresie tajemnicy spowiedzi z tajemnicą rozmowy duszpasterskiej⁶³.

Według drugiego poglądu wyrażanego w piśmiennictwie „przywilej ten dotyczy także duchownych związków wyznaniowych, w których nieznana jest instytucja spowiedzi właściwa Kościołowi katolickiemu, a praktykowane są podobne posługi religijne (pociecha duszpasterska, poradnictwo pastoralne itp.)”⁶⁴. Inny z autorów zauważa, że „zawężająca interpretacja może z kolei pozostawać w sprzeczności z wolnością sumienia i religii” i „oznaczają faworyzowanie jednego wyznania poprzez przyznanie mu przywilejów niedostępnych dla innych”⁶⁵. Inni autorzy podkreślają, że „niewątpliwie ochrona tajemnicy rozmów duszpasterskich wymaga takiego samego traktowania przez prawo powszechnie obowiązujące, co tajemnica spowiedzi. W obu przypadkach penitent czy rozmówca ujawniają równie poufne informacje dotyczące ich życia prywatnego, w obu przypadkach czynią to w związku z funkcjami religijnymi związku wyznaniowego, w obu można jasno określić zakres podmiotowy. Co więcej, w sytuacji braku definicji ustawowej spowiedzi to związek wyznaniowy może do pewnego stopnia określić treść tego pojęcia”⁶⁶ i postulują zmianę przepisów przez wyraźne zrównanie w nich tajemnicy rozmowy duszpasterskiej z tajemnicą spowiedzi.

Orzecznictwo sądowe odnoszące się do ochrony tajemnicy rozmowy duszpasterskiej w prawie polskim jest bardzo skromne, niemniej dostrzec można zmianę stanowiska, która w tym zakresie nastąpiła w orzecznictwie Sądu Najwyższego. Artykuł 101 k.p.k. z 1928 r. nie zawierał rozwiązania analogicznego do przedstawionego wcześniej unormowania k.p.c. z 1930 r. W konsekwencji Sąd Najwyższy odmówił w wyroku z dnia 14 czerwca 1937 r. (sygn. I K 454/37)⁶⁷ zastosowania tego przepisu do zwierzeń dokonanych przez wyznawcę religii mojżeszowej przed rabinem. W ocenie Sądu Najwyższego „religia mojżeszowa nie zawiera

⁶² M. Tomkiewicz, „*Tajemnica spowiedzi*”..., s. 58. Autorka opowiada się jednak jednoznacznie za potrzebą zmian ustawodawczych poprzez rozszerzenie zakazu, o którym mowa w art. 178 pkt 2 k.p.k., na tajemnicę duszpasterską. *Ibidem*, s. 62.

⁶³ K. Knoppek, *Prawo odmowy*..., Warszawa 1984, s. 55.

⁶⁴ Komentarz do art. 15 ustawy o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich w Polsce, art. 15, uwaga 5. *Lex/el*.

⁶⁵ M. Jurzyk, *Ochrona spowiedzi*..., s. 74; P. Hofmański, *Komentarz do Kodeksu postępowania karnego*, t. I, Warszawa 1999, s. 675, *Legalis*; Z. Kwiatkowski, *Zakazy dowodowe*..., s. 173. Por. też: K.K. Adamczewski, *Godność sakramentu pokuty a jego ochrona w prawie kanonicznym oraz w systemie prawa polskiego*, „*Łódzkie Studia Teologiczne*” 2016, nr 2, s. 18, przyp. 67.

⁶⁶ M. Hucał, *Tajemnica rozmowy*..., s. 258 i n.

⁶⁷ OSN(K) 1938, nr 1, poz. 11: „Nie wolno przesłuchiwać jako świadka: a) duchownego co do faktów, o których dowiedział się na spowiedzi”.

żadnej czynności religijnej, która by mogła być utożsamiana ze spowiedzią, czyli z wyznaniem przed kapłanem swoich grzechów i otrzymaniem rozgrzeszenia udzielonego mocą władzy kapłańskiej”. Tego typu rozumowanie jako niezgodne z zasadą autonomii i niezależności kościołów i związków wyznaniowych należy obecnie odrzucić⁶⁸. Ponadto pogląd ten jest błędny, gdyż narusza obowiązującą w dacie orzekania zasadę równouprawnienia wyznań z art. 114 Konstytucji marcowej⁶⁹, który to przepis utrzymany był przez art. 81 Konstytucji kwietniowej⁷⁰, a stanowił, że „Wyznanie rzymsko-katolickie, będące religią przeważającą większości narodu, zajmuje w Państwie naczelne stanowisko wśród równouprawnionych wyznań”⁷¹.

Należy postawić pytanie, jak kwestię zakresu tajemnicy spowiedzi postrzega w swoim aktualnym, zapadłym w okresie obowiązywania Konstytucji RP z 1997 r. orzecznictwie Sąd Najwyższy? Widoczna jest w tej kwestii istotna zmiana w stosunku do przywołanego powyżej stanowiska z 1937 r., Sąd Najwyższy zaaprobował bowiem w najnowszym orzecznictwie szerokie rozumienie pojęcia spowiedzi. W wyroku z dnia 23 czerwca 2017 r. (sygn. I CSK 272/16)⁷² odnoszącym się do Kościoła katolickiego Sąd Najwyższy podkreślił w odniesieniu do treści przekazanych przez wiernego duchownym w oświadczeniu w formie pliku Word załączonym do wiadomości mailowej, że aprobuje pogląd Sądu Apelacyjnego zawarty w zaskarżonym wyroku, iż „przekazanie (...) duchownym tego dokumentu stanowiło element spowiedzi”. Sąd Najwyższy wskazał dalej: „Można oczywiście postawić pytanie, czy przekazanie drogą elektroniczną określonych treści osobie duchownej Kościoła Katolickiego stanowi spowiedź w rozumieniu Prawa kanonicznego i jest objęta tajemnicą spowiedzi. Przesądzenie tej kwestii, wbrew odmiennemu zapatrywaniu skarżącego, nie ma jednak w sprawie decydującego znaczenia. W piśmiennictwie zwrócono uwagę, że wierni często powierzają swoje prywatne, intymne sprawy duchownym poza spowiedzią sakramentalną, np. w ramach rozmów duchowych, porad duchowych czy też – ogólnie – w ramach tzw. kierownictwa duchowego. Prezentowany jest przy tym pogląd – aprobowany przez skład orzekający – że treści ujawnione w ramach tych form komunikowania się powinny podlegać ochronie na takiej samej zasadzie, jak przy spowiedzi. (...)”

⁶⁸ Odmienne: K. Flaga-Gieruszyńska, art. 261, Nb. 6 [w:] *KPC. Komentarz*, red. Zieliński, Legalis, która uważa pogląd SN za aktualny.

⁶⁹ Dz.U. 1921, nr 44, poz. 267. Brak naruszenia ówczesnych regulacji konstytucyjnych skonstatował SN w orzeczeniu z dnia 12 grudnia 1927 r., sygn. K 2255/27, OSP 1928, poz. 434, odnoszącym się do zwolnienia od przysięgi świadka będącego rabinem. Orzeczenie to odnosiło się do przepisów prawa rosyjskiego.

⁷⁰ Dz.U. 1935, nr 30, poz. 227.

⁷¹ W doktrynie na gruncie k.p.c. z 1930 r. wskazywano, że art. 284 k.p.c. dotyczy duchownych „wszelkich” wyznań, zarówno uznanych, jak i nieuznanych. Por. M. Allerhand, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Lwów 1932, s. 319.

⁷² Lex nr 2382433.

Należy podkreślić, że obaj duchowni potraktowali korespondencję przesłaną im przez pozwaną jako element spowiedzi. Sąd Apelacyjny nie miał uzasadnionych podstaw do zignorowania znaczenia tych deklaracji”⁷³.

Stanowisko to oznacza, że treści przekazywane w rozmowie duszpasterskiej muszą być traktowane jak treść samej spowiedzi indywidualnej. Dodatkowo trafnie zwrócił uwagę Sąd Najwyższy na okoliczność, że decydujące znaczenie ma tu stanowisko samego duchownego, które opiera się na prawie wewnętrznym danego kościoła i jego teologii.

Zakres podmiotowy ochrony tajemnicy duszpasterskiej w odniesieniu do Kościoła Ewangelicko-Reformowanego

Przede wszystkim należy wskazać, że wymienione w początkowej części niniejszego opracowania regulacje prawa polskiego dotyczą jedynie duchownych. Ich zakres podmiotowy jest więc węższy, niż ma to miejsce w prawie wewnętrznym Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w RP⁷⁴, które nakłada obowiązek ochrony tajemnicy rozmowy duszpasterskiej na każdego członka Kościoła. Prawo Wewnętrzne Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w RP w art. 3 wymienia trzy urzędy kościelne: duchownego (sługi słowa Bożego), starszego (prezbitera) i diakona. Artykuł 33 Prawa Wewnętrznego przewiduje, że „duchownym może być osoba wyznania ewangelicko-reformowanego, która po ukończeniu studiów magisterskich w zakresie teologii ewangelickiej, odbyciu ustalonego przez Konsystorz stażu i po złożeniu pierwszego egzaminu konsystorskiego została ordynowana przez biskupa według formuły wskazanej w agendzie”. Nie jest natomiast według Prawa Wewnętrznego Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w RP duchownym⁷⁵ kaznodzieja świecki, osoba mianowana „do głoszenia Słowa Bożego” przez Konsystorz i tym samym nie korzysta ona z uprawnień przyznanych przez wyżej wymienione regulacje prawa polskiego⁷⁶.

⁷³ Wydaje się, że odmienny pogląd nie wynika z wyroku NSA z dnia 22 czerwca 2010 r., sygn. II FSK 364/09, Lex nr 643580, gdyż skarżący nie podniósł w skardze kasacyjnej zarzutu naruszenia art. 195 Ordynacji podatkowej.

⁷⁴ Podobna różnica dotyczy też np. Kościoła katolickiego, w którym obowiązek zachowania tajemnicy odnosi się także do tłumacza. Por. A. Skąpski, *Ograniczenia dowodzenia w procesie cywilnym*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 1981, nr 93, s. 69. Por. na temat objęcia zakazem w prawie powszechnym szerszej kategorii osób: M. Rusinek, *Z problematyki zakazów dowodowych w postępowaniu karnym*, Warszawa 2019, s. 130.

⁷⁵ W doktrynie podnosi się, że badana kategoria przepisów jako regulująca uprawnienie o charakterze wyjątkowym nie podlega wykładni rozszerzającej pod względem podmiotowym. Por. Ś. Kruszelnicki, *Kodeks postępowania...*, art. 284, uwaga 1; J. Nisenson, M. Siewierski, *Kodeks postępowania karnego z komentarzem i orzecznictwem*, Częstochowa 1947, art. 101, uwaga 7.

⁷⁶ Zob. też: A. Mezgłowski, *Pojęcie „duchownego” w przepisach prawa polskiego o zawieraniu małżeństwa*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2001, t. II, s. 12. Por. na temat uznania przez sądy ame-

Podsumowanie

Przeprowadzona analiza prowadzi do następujących wniosków, że określenie, kto jest duchownym, a także jak interpretować pojęcie spowiedzi, rozumieć należy zgodnie z prawem wewnętrznym i zasadami teologicznymi obowiązującymi w danym uznanym przez państwo⁷⁷ kościele lub związku wyznaniowym. W przypadku Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w RP decydujące znaczenie mają II Konfesja Helwecka, Konfesja Sandomierska, Prawo Wewnętrzne, Pragmatyka Służbowa, a uzupełniając także unormowania Regulaminu Ochrony Danych Osobowych.

Jeżeli przepisy wewnętrzne danego kościoła i jego zasady teologiczne utożsamiają rozmowę duszpasterską ze spowiedzią, czyli rozmową o grzechach i kwestiach intymnych związanych z wiarą, to niezależnie od faktu braku absolucji w danym modelu teologicznym duchowny tego kościoła może skorzystać z unormowania art. 261 k.p.c. i mają do niego zastosowanie art. 178 k.p.k. i art. 82 k.p.a., art. 195 Ordynacji podatkowej oraz art. 43 ustawy o NIK. Za takim rozwiązaniem przemawia nie tylko szerokie rozumienie pojęcia „spowiedź” w orzecznictwie Sądu Najwyższego, ale również zasada równouprawnienia kościołów i związków wyznaniowych⁷⁸, gdyż rozmowa duszpasterska w Kościele Ewangelicko-Reformowanym mimo braku absolucji jest w teologii i prawie wewnętrznym tego kościoła łączona z pojęciem spowiedzi. W orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego podkreśla się trafnie, że „wszystkie kościoły i związki wyznaniowe posiadające wspólną cechę istotną powinny być traktowane równo”⁷⁹.

Oznacza to, że duchowni Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w RP, tj. pastory Kościoła, znajdują się w kręgu osób objętych tymi regulacjami i mogą skutecznie chronić powierzone im w rozmowie duszpasterskiej przez wiernych

rykańskie tzw. przywileju pastoralnego do tzw. starszych i diakonów w kościołach protestanckich: M. Jurzyk, *Ochrona spowiedzi...*, s. 73; *idem*, *Prawna ochrona tajemnicy spowiedzi w Stanach Zjednoczonych*, „Kwartalnik Prawa Publicznego” 2001, nr 2, s. 21 i n. Szersze rozumienie duchownego, obejmujące także osoby „bez święceń kapłańskich” lub nieordynowane, przyjmuje się w prawie niemieckim na gruncie § 383 ust. 1 pkt 4 ZPO. Por. na ten temat: M. Strzała, *Prawo odmowy...*, s. 164 i n.

⁷⁷ Trzeba pamiętać, że w doktrynie nie ma zgody co do konieczności spełnienia tego wymogu. Por. M. Strzała, *Prawo odmowy...*, s. 165. Wyraźnie zawiera go jedynie unormowanie Ordynacji podatkowej.

⁷⁸ Do zasady równouprawnienia nawiązuje: B. Adamiak, art. 82, uwaga 2 [w:] B. Adamiak, J. Borkowski, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, Legalis.

⁷⁹ Wyrok TK z dnia 2 kwietnia 2003 r., sygn. K 13/02, OTK-A 2003, nr 4, poz. 28. Por. też np. wyrok z dnia 5 maja 1998 r., sygn. K 35/97, OTK 1998, nr 3, poz. 32: „Z punktu widzenia konstytucyjnej zasady równouprawnienia kościołów i związków wyznaniowych jest istotne, aby sfera uprawnień przysługujących poszczególnym kościołom i związkom wyznaniowym była poddana jednolitej regulacji”. Pogląd ten aprobowany jest w piśmiennictwie. Por. B. Banaszak, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2012, art. 25, Nb. 2. Obszernie na temat zasady równouprawnienia kościołów i związków wyznaniowych: A.M. Abramowicz, *Równouprawnienie związków wyznaniowych w prawie polskim*, Lublin 2018.

tajemnice również⁸⁰ na forum prawa polskiego w poszczególnych rodzajach postępowań. Z możliwości tej nie mogą natomiast *de lege lata* skorzystać kaznodzieje świeccy.

Wnioski z prowadzonej analizy nie oznaczają, że proponowane w doktrynie zmiany ustawodawcze⁸¹ nie byłyby celowe. Za ich wprowadzeniem przemawia potrzeba jednoznacznego normatywnego uwzględnienia tajemnicy rozmowy duszpasterskiej w analizowanych przepisach prawa powszechnego⁸². Nowelizacja przepisów prawa polskiego mogłaby w tym zakresie wykorzystać rozwiązania przyjęte w art. 284 k.p.c. z 1930 r. i w prawie niemieckim⁸³.

Bibliografia

Abramek M., *Duchowny w procesie karnym*, „Monitor Prawniczy” 2019, nr 5.

Abramowicz A.M., *Równouprawienie związków wyznaniowych w prawie polskim*, Lublin 2018.

Adamczewski K.K., *Godność sakramentu pokuty a jego ochrona w prawie kanonicznym oraz w systemie prawa polskiego*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 2016, nr 2.

⁸⁰ Ochrona ta dotyczy oczywiście także forum kościelnego, w tym postępowania dyscyplinarnego – § 74 i n. Pragmatyki Służbowej, które prowadzone jest w pierwszej instancji przed organem pełniącym funkcję sądu kościelnego, którym zgodnie z art. 71 t) Prawa Wewnętrznego jest Konsystorz, a w drugiej instancji zgodnie z art. 54 g) Prawa Wewnętrznego – Synod. Oba te organy, jak wyraźnie podkreślił prawodawca kościelny, „orzekają jako sąd”. Tym samym w aktualnym stanie prawnym ze względu na unormowanie art. 75 Prawa Wewnętrznego nie mają (w odniesieniu do określenia właściwości organu orzekającego) zastosowania przepisy § 87 zd. 2 – § 90 Pragmatyki Służbowej przewidujące właściwość w sprawach dyscyplinarnych Komisji Dyscyplinarnej i Synodalnej Komisji Dyscyplinarnej. Warto wskazać, iż zgodnie z przywołanym już powyżej § 7 pkt 4 Pragmatyki Służbowej brak jest możliwości zwolnienia z tajemnicy spowiedzi/duszpasterskiej. Jest to rozwiązanie odmienne niż odnoszące się do tajemnicy służbowej, z której zwolnienie przewidywać mogą przepisy prawa kościelnego lub też zwolnienia z tajemnicy dokonać może organ, który powierzył osobie zobowiązanej do zachowania tajemnicy daną funkcję lub urząd. Organem tym w odniesieniu do np. administratora parafii będzie Konsystorz (art. 39 Prawa Wewnętrznego), a proboszcza – Ogólne Zgromadzenie Zboru (art. 38 ust. 1 Prawa Wewnętrznego).

⁸¹ Por. M. Hucal, *Tajemnica rozmowy...*, s. 262 i n.; K. Zamirski, *Prawna ochrona tajemnicy duszpasterskiej a informacja o przestępstwie w percepcji wybranych polskich Kościołów mniejszościowych* [w:] *Prawo do prywatności w Kościołach i innych związkach wyznaniowych*, red. T. Zieliński, M. Hucal, Warszawa 2019, s. 280; M. Tomkiewicz, „*Tajemnica spowiedzi*”..., s. 62.

⁸² Jako alternatywne rozwiązanie zaproponowano w doktrynie modyfikację definicji spowiedzi w prawie wewnętrznym kościoła „w ten sposób, że jest to każda rozmowa duchownego, w której druga osoba wyznaje na osobności w dowolny sposób swoje grzechy, oczekując pokrzepienia duchowego”. Tak: M. Hucal, § 61 Pragmatyki służbowej, Nb. 5 [w:] *Prawo Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego. Komentarz*, red. J. Cebula, Warszawa 2017. Wydaje się, że bardziej trafna jest zmiana przepisów prawa powszechnego i wyraźne uwzględnienie w nim, wzorem rozwiązań k.p.c. z 1930 r., tajemnicy rozmów duszpasterskich.

⁸³ Por. w odniesieniu do k.p.c.: M. Strzała, *Prawo odmowy...*, s. 159.

- Adamiak B. [w:] B. Adamiak, J. Borkowski, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, Legalis.
- Alabrudzińska E., *Protestantyzm w Polsce w latach 1918–1939*, Toruń 2009.
- Allerhand M., *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Lwów 1932.
- Banaszak B., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2012.
- Berkmann B.J., *Internes Recht der Religionen. Einführung in eine vergleichende Disziplin*, Stuttgart 2018.
- Bojarski D., *Tajemnica spowiedzi w postępowaniu karnym* [w:] *Katalog dowodów w postępowaniu karnym*, red. P. Czarnecki, M. Czerwińska, Warszawa 2014.
- Boratyńska K.T. [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. K.T. Boratyńska, T. Grzegorzczak, Lex.
- Bullinger, *Das Zweite Helvetische Bekenntnis*, Zürich 1998.
- Campenhause A.F. von, Wall H. de, *Staatskirchenrecht*, München 2006.
- Cieślak M., *Zagadnienia dowodowe w procesie karnym*, t. I, Warszawa 1955.
- Cottret B., *Kalwin*, Warszawa 2000.
- Cudak A. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. I: *Komentarz. Art. 1–366*, red. K. Piasecki, Warszawa 2016.
- Cudak A. [w:] *Komentarz do KPC*, red. A. Marciniak, Legalis.
- Derdziuk A., *Tajemnica spowiedzi świętej*, „Teologia i Moralność” 2016, nr 11.
- Domaszk A., *Kierownictwo duchowe alumnów seminariów duchownych i zakonników w prawie kanonicznym (II): zachowanie tajemnicy*, „Seminare” 2016, nr 3.
- Ewangelickie Prawo Kościelne 1918–2018. Zbiór tekstów prawnych Kościołów ewangelickich w Polsce*, red. M. Hintz, M. Hucal, Warszawa 2018.
- Gastpary W., *Protestantyzm w Polsce w dobie Dwóch Wojen Światowych*, cz. 1: 1914–1939, Warszawa 1978.
- Gruszecka D. [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Legalis.
- Herlyn O., *Was nützt es dir? Kleine Einführung in den Heidelberger Katechismus*, Neukirchen-Vluhn 2013.
- Hintz M., Hucal M., *Wielowymiarowość ewangelickiego prawa kościelnego. Analiza porównawcza i teologiczno-prawna*, Warszawa 2018.
- Hofmański P., *Komentarz do Kodeksu postępowania karnego*, Warszawa 1999.
- Hucal M. [w:] *Prawo Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego. Komentarz*, red. J. Cebula, Warszawa 2017.
- Hucal M., *Tajemnica rozmowy duszpasterskiej na przykładzie Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego – stan obecny i wnioski de lege ferenda* [w:] *Prawo do prywatności w Kościołach i innych związkach wyznaniowych. Od tajemnicy duszpasterskiej do ochrony danych osobowych*, red. T.J. Zieliński, M. Hucal, Warszawa 2019.
- Janczewski Z., *Tajemnica i sekret spowiedzi w prawie kanonicznym jako środek służący ochronie dobrego imienia penitenta* [w:] *Prawo do prywatności w Kościołach i innych związkach wyznaniowych*, red. T. Zieliński, M. Hucal, Warszawa 2019.
- Jeand’Heur B., *Grundzüge des Staatskirchenrechts*, Stuttgart 2000.
- Jurzyk M., *Ochrona spowiedzi w postępowaniu dowodowym a prawa penitenta i duchownego*, „Radca Prawny” 2004, nr 2.
- Jurzyk M., *Prawna ochrona tajemnicy spowiedzi w Stanach Zjednoczonych*, „Kwartalnik Prawa Publicznego” 2001, nr 2.
- Kędziora R., *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, Lex/el.
- Knoppek K., *Prawo odmowy zeznań i odpowiedzi w procesie cywilnym*, Warszawa 1984.
- Kraśński W., *Zarys dziejów powstania i upadku reformacji w Polsce*, t. I–II, Warszawa 1903.
- Krasowski K., *Związki wyznaniowe w II Rzeczypospolitej. Studium historycznoprawne*, Warszawa–Poznań 1988.

- Kruszelnicki Ś., *Kodeks postępowania cywilnego*, cz. 1: Art. 1–507 z komentarzem, Warszawa–Poznań–Kraków 1938.
- Kutynia P., *Tajemnica i sekret spowiedzi. Perspektywa ekumeniczno-kanoniczna*, „*Studia Oecumenica*” 2015, nr 15.
- Kwiatkowski Z., *Zakazy dowodowe w procesie karnym*, Warszawa 2005.
- Litauer J.J., *Komentarz do procedury cywilnej. Postępowanie sporne. Postępowanie zabezpieczające. Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania cywilnego*, Warszawa 1933.
- Łazarska A., Górski K. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. T. Szanciło, Warszawa 2019, Legalis.
- Łukańko B., *Kościelne modele ochrony danych osobowych*, Warszawa 2019.
- Mezglewski A., *Pojęcie „duchownego” w przepisach prawa polskiego o zawieraniu małżeństwa*, „*Studia z Prawa Wyznaniowego*” 2001, t. II.
- Nisenson J., Siewierski M., *Kodeks postępowania karnego z komentarzem i orzecznictwem*, Częstochowa 1947.
- Pasecki W., Korzonek J., *KPC z komentarzem*, Warszawa 1931.
- Peiper L., *Komentarz do Kodeksu postępowania cywilnego*, t. I: Art. 1–392, Kraków 1934.
- Peiper L., *Komentarz do kpc*, t. I, Kraków 1934.
- Pieron B., *Tajemnica zawodowa (duszpasterska) duchownego*, „*Annales Canonici*” 2016, nr 7.
- Potter G.R., Zwingli, Warszawa 1994.
- Prospectus Fidei*, oprac. S. Koroza, Łódź 2011.
- Rakoczy B., *Tajemnica spowiedzi w polskim postępowaniu cywilnym, karnym i administracyjnym*, „*Przegląd Sądowy*” 2003, nr 11–12.
- Resich Z. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. I, Warszawa 1975.
- Rusinek M., *Tajemnica zawodowa i jej ochrona w polskim procesie karnym*, Warszawa 2007.
- Rusinek M., *Z problematyki zakazów dowodowych w postępowaniu karnym*, Warszawa 2019.
- Schramm G., *Szlachta polska wobec Reformacji 1548–1607*, Warszawa 2015.
- Seeger S., *Das Zeugnisverweigerungsrecht von Geistlichen*, Norderstedt 2014.
- Skąpski A., *Ograniczenia dowodzenia w procesie cywilnym*, „*Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego*” 1981, nr 93.
- Strzała M., *Prawo odmowy zeznań przez duchownego w polskiej i niemieckiej procedurze cywilnej – analiza prawnoporównawcza*, „*Studia z Prawa Wyznaniowego*” 2018, nr 21.
- Tazbir J., *Reformacja w Polsce*, Warszawa 1993.
- Tazbir J., *Świt i zmierzch polskiej reformacji*, Warszawa 1956.
- Terlikowska M., *Kodeks postępowania administracyjnego. Dowody. Komentarz*, Legalis.
- Tomkiewicz M., „*Tajemnica spowiedzi*” i „*tajemnica duszpasterska*” w procesie karnym, „*Prokuratura i Prawo*” 2012, nr 2.
- Unruh P., *Religionsverfassungsrecht*, Baden-Baden 2012.
- Vall H. de, *Grundfragen des evangelischen Kirchenrechts* [w:] *Handbuch des evangelischen Kirchenrechts*, red. H.U. Anke, H. de Wall, H.M. Heinig, Tübingen 2016.
- Wielec M., *Zakaz dowodowy tajemnicy spowiedzi na tle wybranych tajemnic w polskim porządku prawnym*, „*Monitor Prawniczy*” 2015, nr 23.
- Wielec M., *Zakaz dowodowy tajemnicy spowiedzi w postępowaniu karnym*, Warszawa 2012.
- Włodyka S., *Zagadnienia dowodowe w nowym kodeksie postępowania cywilnego*, „*Nowe Prawo*” 1966, nr 1.
- Zamirski K., *Prawna ochrona tajemnicy duszpasterskiej a informacja o przestępstwie w percepcji wybranych polskich Kościołów mniejszościowych* [w:] *Prawo do prywatności w Kościołach i innych związkach wyznaniowych*, red. T. Zieliński, M. Hucal, Warszawa 2019.

Streszczenie

Przedmiotem opracowania jest prezentacja i analiza rozwiązań prawa powszechnego odnoszących się do ochrony tajemnicy duszpasterskiej, a precyzyjniej – tajemnicy rozmowy duszpasterskiej w odniesieniu do mającego w Polsce ponad 450 lat historii, opartego na indywidualnej regulacji ustawowej kościoła szwajcarskiego nurtu Reformacji – Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w RP. Analizie poddano instytucję tajemnicy duszpasterskiej w porównaniu do instytucji tajemnicy spowiedzi chronionej w sposób wyraźny przez przepisy k.p.k., k.p.c., k.p.a., Ordynacji Podatkowej i ustawy o Najwyższej Izbie Kontroli. Opracowanie zawiera też prezentację regulacji Prawa Wewnętrznego Kościoła Ewangelicko-Reformowanego odnoszących się do tajemnicy duszpasterskiej i analizę orzecznictwa sądów polskich i niemieckich dotyczącego ochrony tego rodzaju tajemnicy.

Słowa kluczowe: tajemnica rozmowy duszpasterskiej, Kościół Ewangelicko-Reformowany w RP

PASTORAL SECRECY. ANALYSIS ON THE EXAMPLE OF SOLUTIONS APPLICABLE TO THE EVANGELICAL REFORMED CHURCH IN THE REPUBLIC OF POLAND

Summary

The study presents and analyses solutions in common law relating to the protection of pastoral secrecy, and more precisely the secrecy of pastoral conversation in the Evangelical Reformed Church in the Republic of Poland, which stems from the Swiss branch of Reformation and which has a tradition of 450 years in Poland. The analysis covers the institution of pastoral secrecy as compared to the institution of the seal of confession which is clearly protected under the provision of the Code of Criminal Procedure, the Code of Civil Procedure, the Code of Administrative Procedure, the Tax Ordinance Act and the Supreme Audit Office Act. Furthermore, the study features a presentation of internal regulations of the Evangelical Reformed Church concerning pastoral secrecy and an analysis of the case law of Polish and German courts applicable to the protection of that type of secrecy.

Keywords: secrecy of pastoral conversation, Evangelical Reformed Church in the Republic of Poland